

Kaasav ühiskond eeldab kaasavat haridust

„See on näha, kui õpetaja ei ole harjunud nendega töötama, siis ta ei saa aru n-ö eripäradest. Mõni õpetaja kahjuks ei tahagi aru saada, lõpuni. Eriti, kui veel tuleb mingi kraaksuv ema või isa, kes hakkab midagi nõudma, siis võib väike trots ka tulla, et... mis nad siin õpetavad ja õiendavad. Samas ma ju näen, et laps ei ole mitte laisk, vaid ta lihtsalt ei oska ennast kirjalikult väljendada või ma ei tea, mille taga seal see asi on...“

TEKST: Epp Kallaste, Eesti Rakendusüuringute Keskus CentAR juhataja
Marko Sõmer, Eesti Rakendusüuringute Keskus CentAR analüütik

See tsitaat kuulub ühele konkreetsele haridusliku erivajadusega (HEV) õpilase vanemale, kelle laps käib tavakooli tavaklassis, aga see koondab paljude vanemate mõtteid, kelle lapsed ei ole „tavalised“.

Kõigil lastel on õigus heale haridusele ja kodus kasvamisele. Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse järgi peab Eestis olema kõigile õpilastele kättesaadav kvaliteetne üldharidus (§ 6 lg 1) ja samuti on kõigil õigus õppida kodulähedase kooli tavaklassis. Seadus sätestab, et haridusliku erivajadusega (HEV) õpilase õppe korraldamisel lähtutakse kaasava õppe põhimõtetest, mille kohaselt ka HEV õpilane õpib üldjuhul elukohajärgse kooli tavaklassis (§ 47 lg 1). Kõikide HEV õpilaste kaasamine tavaklassi on aga sisutu ja isegi probleemne, kui samal ajal ei ole tagatud kvaliteetset haridust nii HEV õpilastele endile kui ka nende klassikaaslastele.

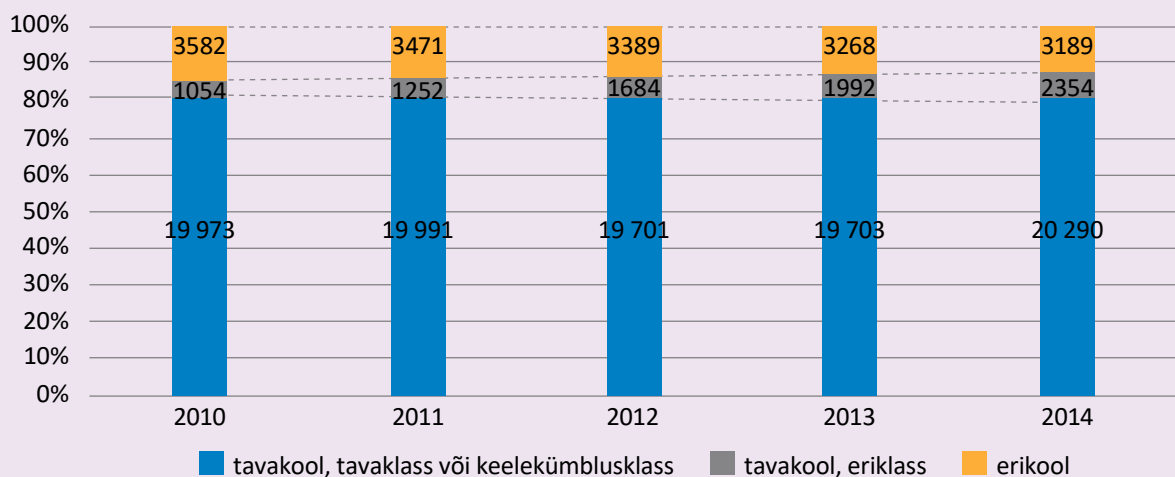
Eelmisel aastal tehtud uuringus „Hariduslike erivajadustega õpilaste kaasav hariduskorraldus“ vaatasime, kui palju

on Eestis põhikoolis õppivaid HEV õpilasi, kus nad õpivad ning kas üldse ja kuidas saaks neid enamal määral kaasata tavakoolidesse.

Iga viies põhikooli õpilane on haridusliku erivajadusega

HEV õpilasteks nimetame õpilasi, kellel on vaja õpitulemuste saavutamiseks tugimeetmeid, muudatusi õppekorralduses või õppe sisus. 2014. aastal oli hariduse infosüsteemis (EHIS) märgitud HEV ligi 26 000 põhikooli õpilasele ehk enam kui viiendikule (22%), kusjuures poiste hulgas oli see osakaal oluliselt suurem, ca 28%. Järelikult iga viies põhikooliõpilane ja iga neljas põhikoolis õppiv poiss on mingit liiki haridusliku erivajadusega. Kuigi Eestis on HEV õpilasi kokku enam kui Läänemaal elanikke ja nende arv on aastate jooksul kasvanud, võib seda kasvu näha positiivse arenguna.

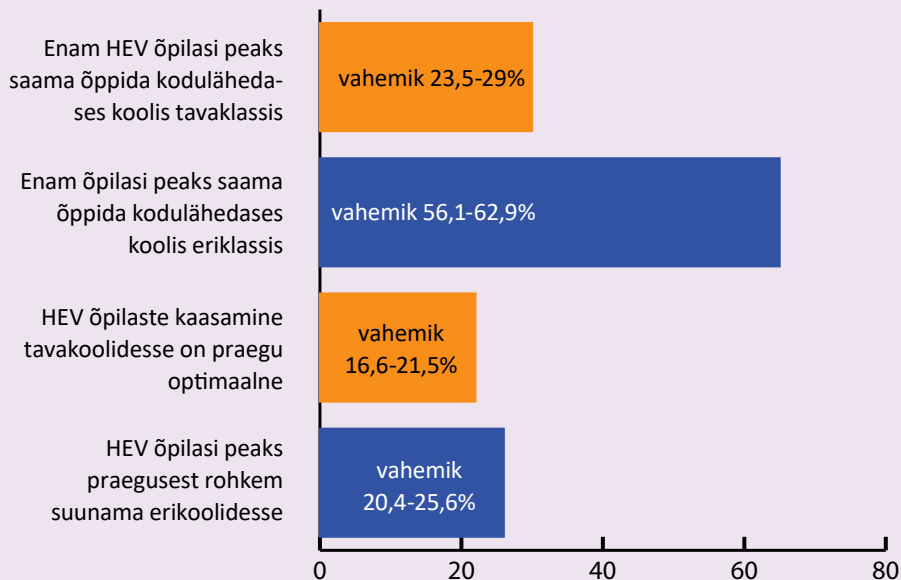
Joonis 1. Põhikoolis õppivate HEV õpilaste jagunemine klassi ja kooli liikide lõikes.

Allikas: EHIS, autorite arvutused

Joonis 2. Tavakooli õpetajate hinnangud HEV õpilaste õppe optimaalsele korraldusele

(% õpetajatest)

Allikas: Küsitlus „HEV õpilaste kaasamine“, autorite arvutused

See näitab, et enamate laste vajadusi pannakse tähele ja seega luuakse alus abistamiseks ning parima võimaliku hariduse andmiseks.

Hariduslikud erivajadused on väga erinevad: mõni õpilane vajab vaid veidi logopeedilist abi, teine spetsiaalseid õppevahendeid või individuaalõpet. Suhteliselt vähest tuge nõudvad arvutamise-, kirjutamise- ja lugemisraskus ning ajutised õpiraskused moodustavad kõikidest hariduslikest erivajadustest väga suure osa – ca 16 000 õpilast. Keerukamat tuge vajavaid õpilasi on ca 8 000 ning andekuse ja koduse keelega seotud hariduslikud erivajadused on ca 1 500 õpilasel.

Eriklassides õppivate õpilaste arv ja osakaal on kasvanud

Laias laastus on HEV õpilasel kolm valikut: erikool, kuhu on koondatud kas spetsiifiliste või ka erinevate HEV tüüpidega õpilased; tavakooli eriklassid, mille puhul HEV õpilased õpivad küll tavakoolis, aga eraldi klassis; ning viimaks tavakooli tavaklassid, kus HEV õpilased on kaasatud tavaklassi õppesse. Neljandaks võimaluseks on õpe eriklassis nii, et osa tunde toimuvad koos tavaklassiga.

Erikoolides õppivate õpilaste osakaal on viimasel ajal vähenenud. Kui 2010. aastal õppis 15% HEV õpilastest erikoolides, siis 2014. aastal kolm protsendipunkti vähem, ehk 12%. Samal ajal on aga tavakoolides erivajadustega õpilastele loodud üha enam eriklasse. Tavakooli eriklassides õppivate õpilaste osakaal on kasvanud 4% pealt 2010. aastal 9%-ni 2014. aastal ja vastavalt on ka tavaklassides õppivate õpilaste osakaal langenud. Seega on toimunud muutus, kus erikoolidest on HEV õpilasi liikunud rohkem tavakoolidesse, mis läbi nende täielik eraldatus on vähenenud, aga samas on tavaklassidest järjest rohkem lapsi eraldatud eriklassidesse.

Eelistatakse eriklasse

Õpetajate hoiakutest ilmneb, et üldiselt hinnatakse eriklasside üha laiemat levikut positiivseks. Enam kui pooled

õpetajatest leiavad, et Eestis peaks võrreldes tänasega just eriklasside osakaal kasvama.

Ka HEV õpilaste vanemate, kaasõpilaste ja nende vanemate hoiakud ning ühiskonnas levivad mõttemallid laiemalt on pigem eraldamist soosivad. Hoiakute kujunemise taga on üldjuhul kogemused toetamata HEV õpilaste õppimisest tavaklassis, mille tagajärjed on olnud negatiivsed kas õpilasele endale või siis tema kaasõpilastele. Negatiivsete kogemuste põhjused peituvad eelkõige vajalike teadmiste, oskuste, ajalise ressursi või tugimeetmete puudumine tavaklassis õppimise toetamiseks.

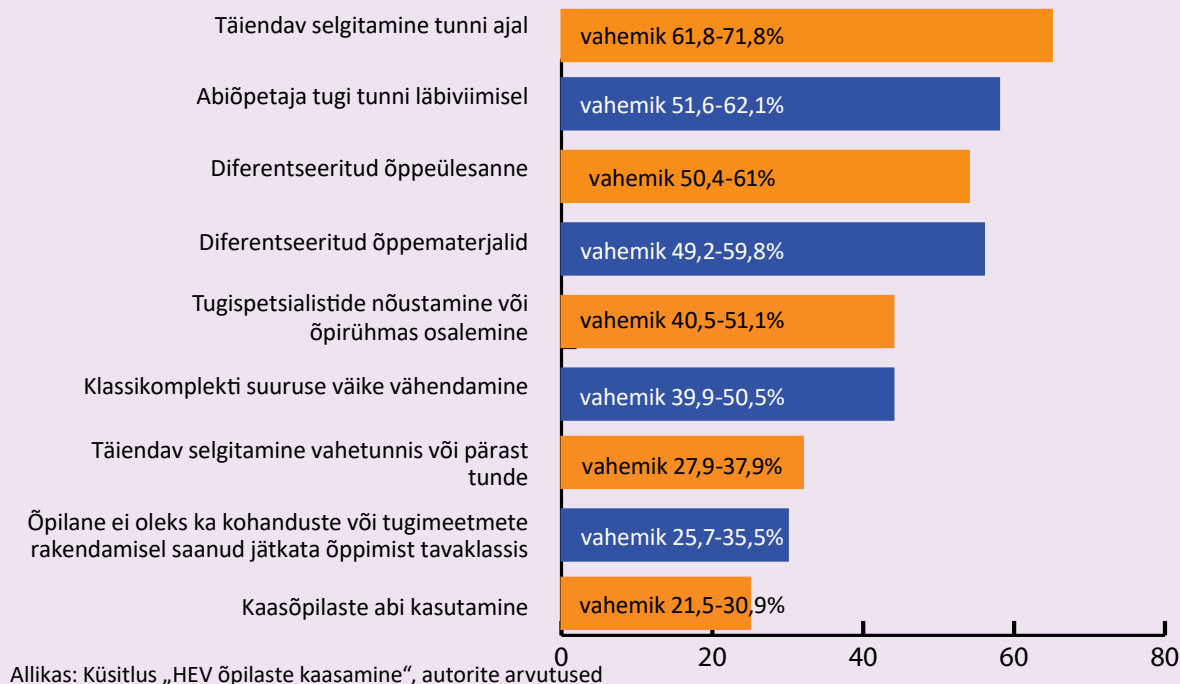
Tavaklassist eriklassi või erikooli liikunud õpilastega kokku puutunud õpetajatest arvas ligi 70%, et õpilane oleks saanud jätkata tavaklassis, kui õpetajal oleks olnud enam aega selle õpilasega tegeleda. Alljärgneval joonisel on näha, millised tegevused õpetajate arvates oleksid aidanud õpilasel tavaklassis püsida. Kuna nendeks tegevusteks piisavalt ressursse pole, siis leitaksegi, et parem tulemus saadakse õpilase eriklassi või erikooli suunamisel.

Mida saaksime teha

Kaasava hariduse võimaldamiseks peavad koostöös toimima väga erinevad haridus- ja sotsiaalsüsteemi osad. Esmalt on vajalik, et kõik osapooled, st õpilased, lapsevanemad, õpetajad, koolipidajad ja ühiskond tervikuna, kaasamist väärtustaksid. HEV õpilastele tuleb pakkuda vajalikku tuge, et kaasamine ei toimuks hariduse kvaliteedi arvelt. See tähendab, et õpetajatel ja koolipersonalil peavad olema oskused ja teadmised nii erivajaduste märkamiseks kui ka neile vastavalt õppe, õppevahendite ja õppekeskkonna kohandamiseks. Lisaks peavad olema tagatud ka rahalised vahendid ning aja- ja inimressurs. Juhul, kui HEV õpilase õpe eeldab tugimeetmeid, tuleb nende olemasolu kindlustada haridus-, sotsiaal- ja meditsiinisüsteemi koostöös. Sisukas kaasamine saab toimida ainult juhul, kui kõik süsteemi hammasrattad on paigas ja toimivad sünkroonselt.

Joonis 2. Milliseid täiendavaid kohandusi või tuge oleks õpilane vajanud tavaklassis edasiõppimiseks
(% tavakooli õpetajatest, kes on kokku puutunud tavaklassist eriklassi siirdunud HEV õpilastega)

Ei ole võimalik teha ühte suurt reformi, mille tulemusena oleks kõikidele HEV õpilastele tagatud parim võimalik haridus kodulähedase kooli tavaklassis. Selle eesmärgi saavutamisel on väiksemaid ja suuremaid takistusi. Osade HEV õpilaste kaasamine eeldab suurte täiendavate ressursside eraldamist ja mõnel juhul ei ole see üldse võimalik. Teisalt on olukordi, kus oleks vaja vaid head taht ja veidi mõistmist. Nende äärmuste vahele jääb aga suur hulk selliseid juhtumeid, mille korral on võimalik süstemaatilise töö ja eesmärgipärase lähenemisega kaasamist suurendada.

Kriitiliseks küsimuseks on õpetajate oskus hariduslikke erivajadusi märgata ja vastavalt õpet kohandada. Õpetajatele peab selleks olema loodud tugi nii baaskoolituste, täiendkoolituste kui koolitustest eraldiseisvate nõustamistega (nt Rajaleidja keskuste ja erikoolide kompetentsi kasutades), aga ka võimalusega ise vajalikku infot leida. Kuid isegi kui õpetajal on olemas oskused ja teadmised HEV õpilase märkamiseks ning vastavalt vajadusele õppe kohandamiseks, peab selleks vajalik aeg mahtuma tema tööaja sisse, mitte sõltuma vaid õpetaja heast tahtest ja missioonitundest. Juhul, kui klassis on 28 õpilast, siis ei olegi võimalik neist ühele eraldi õppematerjale ette valmistada või temaga suuremas mahus tegeleda. Siinkohal võiks abi olla näiteks klasside rühmadeks jagamisest või abiõpetajate kasutamisest, mis aga jällegi eeldab täiendavaid ressursse.

Kuigi paljudes koolides on tugiteenused vähemalt osaliselt tagatud ning suuremate probleemide korral võib abi saada näiteks Rajaleidja keskustest, on siiski olulisel hulgal koole, kus tugispetsialistide abi jääb õpilastele kättesaamatuks või hilineb. Probleemiks on vajalike spetsialistide üldine puudus, mille leevendamiseks tuleks kas suurendada riiklikku koolitustellimust või osa õpetajaid tugispetsialistideks ümber koolitada.

Paljudele lastele ja nende vanematele on koormavaks erinevatele teenustele suunamiseks tehtavad vajaduste hindamised. Dupleerivate ja korduvate hindamiste vajadust saaks

jällegi vähendada meditsiini-, sotsiaal- ja haridussüsteemide koostööd parandades.

Kõigest sellest ei ole aga ikkagi kasu, kui kaasõpilased, nende vanemad või laiem avalikkus juba hoiakute tasandil ei soosi HEV õpilaste õppimist koos teiste õpilastega. Seega, sisuka kaasava hariduse võimaldamiseks tuleb aktiivselt tegeleda selle selgitamise ning põhjendamisega nii kooli kui ühiskonna tasandil. Ei maksa unustada, et needsamad lapsed, nii erivajadustega kui ka ilma, kes praegu veel koolipingis istuvad, on tulevased täiskasvanud, kes peavad koos ja teineteisega arvestades ühiskonnas hakkama saama, koos elama ja töötama. Nii nagu haridussüsteem on vundamendiks tulevasele ühiskonnale, selle edukusele ja healole, on haridussüsteemis kultiveeritavad väärtused pinnaseks tulevasele sotsiaalsele keskkonnale. Kui meie eesmärgiks on avatud ja kõiki kodanikke kaasav ühiskond, siis peame eesmärgiks seadma ka erisustele avatud ja kõiki lapsi kaasava kooli.

Hoolimata puudujääkidest kaasavas hariduskorralduses on Eestis ka positiivseid näiteid koolidest, kus aktiivselt rakendatakse kaasava hariduse põhimõtteid ja kohalike omavalitsustega koostöös on tugiteenuste pakkumiseks leitud vahendid. Näiteks on koole, kus rehabilitatsiooniteenuseid pakutakse koostöös sotsiaalsüsteemiga:

„Täna on see põimitud tunniplaani sisse. Ta saab rehabilitatsiooniteenust siinsamas koolis põimituna tema igapäeva koolitundide sisse. Ja talle ei tundu... ta arvabki, et on kooli osa. Talle ei ole see mingi lisakohustus, et ma pean veel kuhugi minema.“ (Tavakooli 4. kl HEV õpilase lapsevanem)

Kahjuks on hetkel siiski rohkem neid koole, kus eritugimusi vajavate õpilaste toetamisega ei tulda veel toime ja õpilased suunatakse pigem eriklassi, erikooli või, mis veelgi halvem, jäetakse ilma vajaliku toeta tavaklassi õppima. Mõneti mõistetavalt ületavad meediakünnise just negatiivsed olukorrad, mis toetavad kaasamist taunivate hoiakute levikut. Et sisukas kaasamine saaks teoks kõikide õpilaste jaoks, oleks abiks, kui ka positiivsed näited rohkem meediapilti jõuaksid. ●